

דמוגרפיה של המזרח התיכון

תחום ידע החוקר את השינויים המתרחשים בגודל ובהרכב האוכלוסייה.

דמו: עם גרפיה: קו

מושגים עיקריים.

ריבוי טבעי: האוכלוסייה גדלה בתהליך הנקרא ריבוי טבעי המחושב על ידי ההפרש בין שיעור הילודה, פחות שיעור התמותה. כאשר שיעור התמותה גבוה יותר מהילודה, זהו ריבוי טבעי שלילי.

שיעור ילודה: מספר ילדים הנולדים לכל 1000 נפש באוכלוסייה. ככל ששיעור הילודה גבוה המדינה נחשבת למדינה מתפתחת.

הסיבות לשיעור ילודה גבוה יכול להיות מהסיבות הבאות- כולן או חלקן: דת, חוסר שימוש באמצעי מניעה, מעמד אישה נמוך, גיל נישואין צעיר, במדינות המוסלמיות נישואין למספר נשים, ילדים הם כבוד למשפחה, ילדים הם כוח עבודה במשפחות החקלאיות.

שיעור תמותה: מספר הנפטרים לכל 1000 נפש באוכלוסייה. ככל ששיעור התמותה גבוה יותר ותוחלת החיים נמוכה יותר נחשבת המדינה למדינה מתפתחת. ריבוי טבעי ניתן באחוזים. להלן משמעותו: 0-1% - ריבוי טבעי נמוך מאפיין מדינות מפותחות. 1-2% - ריבוי טבעי בינוני, מאפיין מדינות בתהליך מעבר. 2%-4% - ריבוי טבעי גבוה, מאפיין מדינות מתפתחות.

תוחלת חיים: אורך חיים ממוצע הצפוי לאדם החי במקום מסוים מיום היוולדו. ככל שתנאי המחיה התזונה, רמת שירותי הבריאות, הרפואה וההיגיינה טובים יותר, כך תוחלת החיים גבוהה יותר. (רתת"ה)

הרכב אוכלוסייה: מורכב מהרכב מיניים- נשים גברים, והרכב גילים. הרכב הגילים ומיונם לילדים בוגרים וקשישים, משקף את המצב החברתי כלכלי המדינה. (פירמידת גילים היא האמצעי הגרפי הנוח ביותר המייצגת את הרכב המינים והגילים במדינה)

קבוצת הילדים היא קבוצת **אוכלוסייה תלויה**- תלות כלכלית- גילאי 0-15 **קבוצת הבוגרים**- זוהי הקבוצה היצרנית אפקטיבית, העובדת עליה מוטל עול הפרנסה- גילאי 15-65. במדינות מפותחות האוכלוסייה התלויה הצעירה היא עד גיל 20+.

אוכלוסיית הקשישים יכולה גם היא להיות אוכלוסייה תלויה בהתאם לסוג המדינה. (כאשר אין מדיניות סעד ותנאים סוציאליים, פנסיה). מדינות מפותחות מאופיינות באחוז נמוך של אוכלוסייה צעירה ואחוז גבוה של אוכלוסייה זקנה.

מדינות מתפתחות מאופיינות באחוז גבוה של אוכלוסייה צעירה ואחוז נמוך של אוכלוסייה זקנה.

הרכב המינים – מושפע ממלחמות, הגירה, ומדיניות ממשלתית לגבי לידת ילדים, כמו בסין והודו, בהן יש העדפה לבנים.

האמצעי הנוח ביותר להצגת הרכב המינים והגילים הוא **פירמידת הגילים**.

התפוצצות אוכלוסייה – מצב בו האוכלוסייה גדלה מהר, בקצב מהיר יותר מאשר מזון, מים, דיור, חינוך, ותעסוקה. במצב כזה נוצר לחץ על משאבים טבעיים – מים, מזון, קרקע, ומשאבי ידי אדם.

מומנטום דמוגרפי – מצב בו האוכלוסייה ממשיכה לגדול גם אם מתרחשת ירידה בשיעורי הילודה. כאשר שיעורי הילודה גבוהים ויש הרבה ילדים כאשר הם יגדלו ויגיעו לגיל הפריור ייוולדו עדין הרבה ילדים. תהליך של צמצום ילודה אורך לא פחות מעשרים שנה עד שמגיע להתייצבות.

אוריינות – יודעי קרוא וכתוב. ככל שאחוז האוריינות במדינה גבוה יותר, מדובר במדינה מפותחת יותר, בה יש תשתיות חינוכיות אחוז הלומדים והמשכילים גבוה יותר.

תמותת תינוקות – מספר התינוקות המתים בלידה על כל 1000 נולדים. ככל שהמספר גדול יותר המצב הרפואי תברואתי גרוע יותר.

פירמידות גילים (גילאים)

פירמידת גילים הינה ביטוי גרפי של אוכלוסייה במדינה מסוימת בזמן נתון – בשנה מוגדרת.

הפירמידה מתייחסת להתפלגות האוכלוסייה לפי גילים, ולפי מין (גברים-נשים). הנתונים הם באחוזים/ מיליונים. ניתן ללמוד על המאפיינים הדמוגרפים של המדינה, ולשייך אותה למפותחת/מתפתחת. הפירמידה משתנה בעקבות השינויים הדמוגרפים שחלים באוכלוסיית המדינה, ולכן לאורך שנים נראה שינויים.

ניתוח פירמידה

בסיס הפירמידה – בסיס רחב מלמד על שיעור ילודה גבוה בשל: דת, נישואין בגיל צעיר, מעמד אישה נמוך, השכלה נמוכה, ילדים מהווים כח עבודה, ילדים הם כבוד למשפחה. בסיס רחב לרוב מעיד על מדינות מתפתחות. כמו: מדינות אפריקה, מזה"ת, דרום מזרח אסיה.

בסיס צר מלמד על שיעור ילודה נמוך בשל: נישואין בגיל מבוגר יותר, השכלה גבוהה, חיים חילוניים, שימוש באמצעי מניעה, מעמד אישה גבוה. בסיס צר מעיד על מדינות מפותחות כמו: ארה"ב, מערב אירופה.

קודקוד הפירמידה - קודקוד צר מעיד על תוחלת חיים קצרה, מעט מהאוכלוסייה מגיעים לגיל מבוגר. הסיבות הן: רפואה, תברואה, תזונה, היגיינה ברמה ירודה. קודקוד צר מאפיין מדינות מתפתחות. - 3%-8% .

קודקוד רחב מעיד על תוחלת חיים ארוכה, יותר אוכלוסייה מגיעה לגיל מבוגר. הסיבות: רפואה, תזונה, תברואה, היגיינה ברמה גבוהה, רמת החיים הכללית גבוהה. מאפיין מדינות מפותחות. 10%-20% .

אוכלוסייה צעירה "תלויה" - אוכלוסיית הילדים עד גיל 15 זוהי אוכלוסייה תלויה כלכלית על ההורים. (במדינות מתפתחות ילדים בני 15 נכנסים לשוק העבודה) ככל שהאחוז שלה מכלל האוכלוסייה גדול יותר מצבה של המדינה גרוע יותר כי המדינה צריכה להשקיע במזון בסיסי, בשירותים בסיסיים כמו רפואה, חינוך. במדינות מתפתחות אחוז האוכלוסייה הצעירה הוא בין 35%-55% . במדינות מפותחות האוכלוסייה התלויה היא עד גיל 20 (סיום לימודים) היא מהווה עד 35% . במצב בו האוכלוסייה הצעירה מהווה עד שליש מכלל אוכלוסיית המדינה, כלכלת המדינה יכולה להתפתח, בלי להשקיע רק במזון ובמוצרי ושירותי בסיס.

אוכלוסייה מבוגרת - מוגדרת כ-גילאי 65+. במדינות המתפתחות גם האוכלוסייה המבוגרת "תלויה" כי אין לה תנאים סוציאליים, אין פנסיה, כך שהם נשענים כלכלית על ילדיהם העובדים. במדינות המפותחות רוב האוכלוסייה המבוגרת מסודרת כלכלית ולא נחשבת אוכלוסייה "תלויה".

הקבוצה היצרנית - זוהי האוכלוסייה העובדת בגילאי 15-65 במדינות המתפתחות. וגילאי 20-65 במדינות המפותחות. הם אלה המכניסים כסף למדינה, והם מחזיקים את האוכלוסייה הצעירה והמבוגרת "התלויה". ככל שאחוז היצרנים גבוה יותר היכולת הכלכלית של המדינה טובה יותר. במדינות מתפתחות פחות מ-50% אוכלוסייה יצרנית. במדינות מפותחות 60%+ .

צורת/מבנה הפירמידה - צורת משולש מאפינת מדינות מתפתחות (בסיס רחב,

קודקוד צר)

צורת מלבן - מאפינת מדינות מפותחות (בסיס צר, קודקוד רחב).

ראשי תיבות כדי לזכור כיצד לנתח פירמידה: בצקי"מ

ב=בסיס

צ=צעירים, צורת פירמידה.

ק=קודקוד

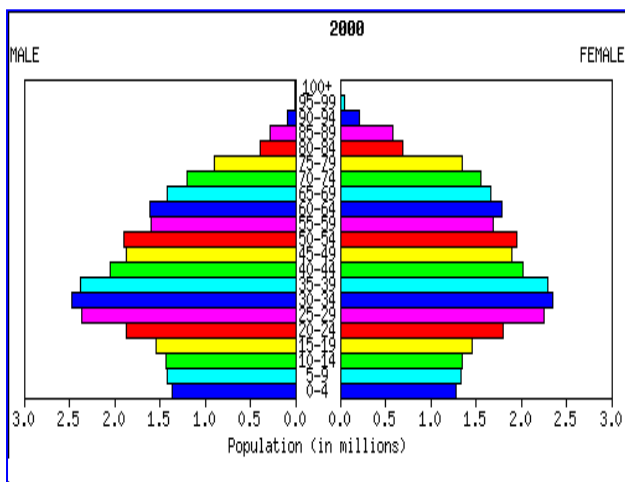
י=יצרנים

מ=מבוגרים, מבנה הפירמידה.

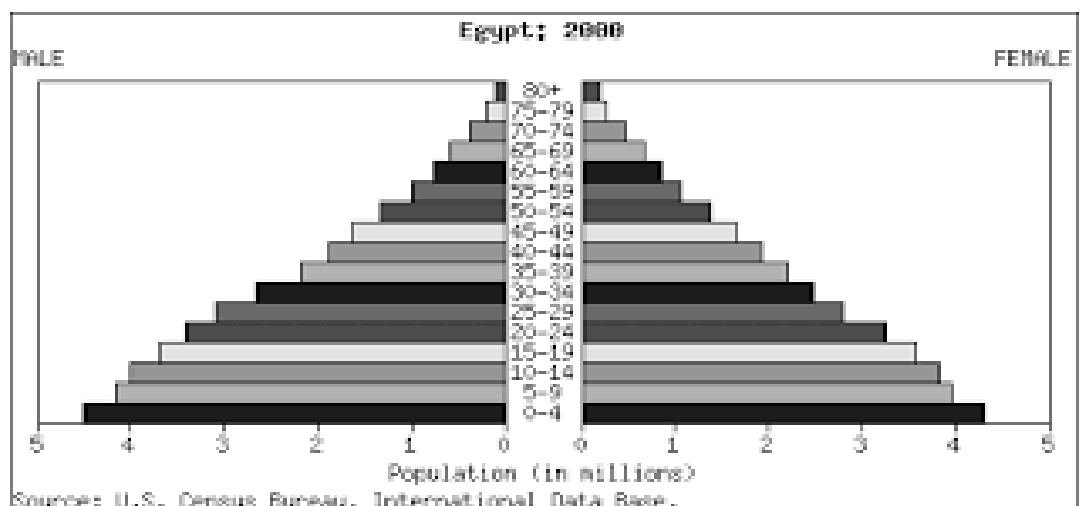
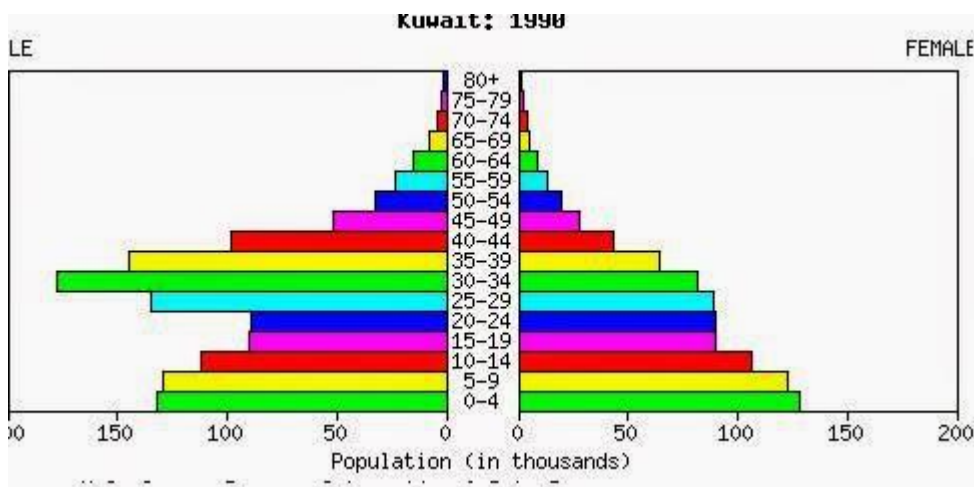
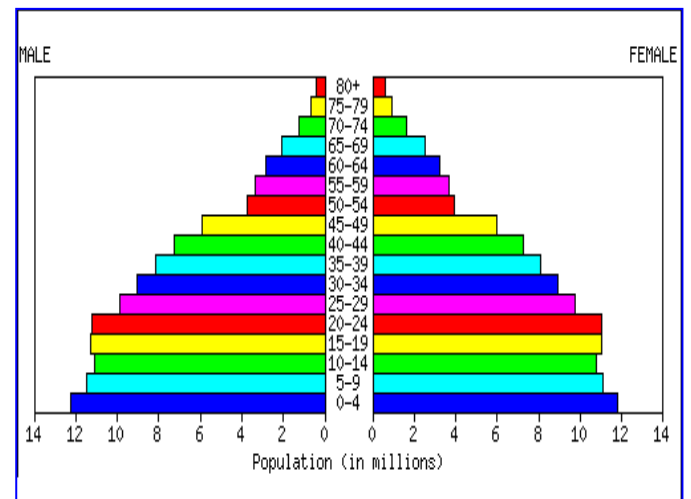
שאלה: לפניך שתי פירמידות גילים של איטליה ואינדונזיה - שנת 2000

1. תאר שלושה הבדלים בהתפלגות הגילים בין שתי הפירמידות
2. הסבר שלושה גורמים להבדלים שצינת בסעיף א. ציין איזו מדינה מייצגת כל פירמידה.
3. תאר שלוש השפעות/השלכות כלכליות חברתיות הנובעות ממבנה הגילים בפירמידה של המדינה המתפתחת.

פירמידה מספר 2

פירמידה מספר 1

מדוע הגידול הדמוגרפי המואץ מוגדר כבעיה ?

בבסיס התפיסה הדוגלת בהקמת משפחה מרובת ילדים עומדת הגישה הדתית-מסורתית הרואה במשפחה בעלת מספר גדול של ילדים את מימוש ייעודו של התא המשפחתי.

הריבוי הטבעי הגבוה נושא עימו שורה ארוכה של בעיות כלכליות וחברתיות קשות. הבעיות :

1. התפוצצות אוכלוסין במרחב העירוני ובפרט בערים הגדולות. לרוב נוצר מצב של "עיר ראשה" אשר בה, עקב ההגירה העצומה מהכפרים אל הערים, מתפתחות שכונות עוני.
 2. קריסת התשתיות העירונית לסוגיה : חשמל, מים, ביוב- שאינן מסוגלות לספק שירותים למספק כה גדול של אנשים.
 3. קושי לספק שירותים בסיסיים לאוכלוסייה הגדולה בקצב מהיר. מחב"רת – מזון, חינוך, בריאות, רווחה ותשתיות.
 4. קיטוב בין הממסד, השלטון ואליטות הכלכליות חברתיות לבין האוכלוסייה הענייה הגדולה.
 5. הצורך לייבא מזון, כדי לספק את צרכי כל האוכלוסייה פעולה הכרוכה בהוצאת מטבע זר, שאינו נמצא המידה מספקת בידי הארצות המתפתחות.
 6. קשיים ביצירת סביבת מגורים נאותה, וביצירת מקורות תעסוקה חדשים. קצב גידולו של כוח העבודה גבוה במידה ניכרת בהשוואה לקצב יצירת מקורות תעסוקה חדשים.
 7. לחץ על משאבים כגון : קרקע, מים אוויר. – יצירת מעגל עוני עירוני.
- הפתרון לבעיות אלה תלוי תלות מוחלטת בצמצום שיעור הילודה
1. הגישה הישירה -דוגלת בנקיטת פעולות מעשיות של תכנון המשפחה והגבלת הילודה על-ידי צעדים להגבלת הילודה, על ידי העלאת גיל הנישואין.
 2. הגישה העקיפה - חינוך לתכנון משפחה- דוגלת בנקיטת פעולות עקיפות התורמות להורדת שיעור הילודה, אם כי בקצב איטי יותר.

סיבות לשיעורי ילודה גבוהים /נמוכים

- 1.דת- כל הדתות מעודדות ילודה. אוסרות על שימוש באמצעי מניעה. האם היא מהווה מרכיב חשוב בחיי היום יום ואינה מעודדת ילודה ע"פ תפיסה דתית
- 2.מעמדם ותפקידם של הילדים במשפחה.- האם הם משתתפים בעול פרנסת המשפחה? האם ילדים הם כוח עבודה. האם הרבה ילדים הם כבוד למשפחה?.

3. מעמד האישה- מעמדן של הנשים בחברה. האם תפקידן מסורתי, או קיים שיווין בין גברים לנשים והן שותפות בהחלטות בתחום הבית והמשפחה. האם הן עסוקות בפיתוח קריירה עצמאית, ובשל כך מעדיפות להינשא וללדת בגיל מאוחר יותר.

4. רמת השכלה- במדינות המפותחות מייחסים חשיבות רבה לרכישת השכלה והכשרה מקצועית, והצעירים לומדים שנים רבות לפני השתלבותם במקומות עבודה.

רמת ההשכלה הגבוהה מאפשרת פיתוח קריירה מקצועית, מאפשרת רמת חיים גבוהה ויכולת לתכנן את גודל המשפחה שלרוב היא משפחה קטנה.

סיבות לשיעורי תמותה נמוכים/גבוהים (תוחלת חיים): רתת"ה- רפואה, תזונה, תברואה, היגיינה.

1. רמת שירותים – ככל שרמת שירותי הבריאות: תרופות, ציוד רפואי, מחקר, חיסונים, תהיה גבוהה יותר, כך תוחלת החיים תהיה גבוהה יותר.
2. מערכות תשתיות - מערכות תברואה, סניטציה, ביוב, מים נקיים, הדברת מזיקים, תהיה גבוהה יותר, כך גם תוחלת החיים.
3. רמת תזונה נאותה- בעקר אספקת חלבונים קבועה מן החי.

